# POLITIKA V OBLASTI ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ: OBECNÉ ZÁSADY A POLITICKÝ RÁMEC

V tomto informativním přehledu je nastíněno, jak Evropská unie upravila své zakládající smlouvy tak, aby zohledňovaly environmentální otázky a pomáhaly řešit složitou problematiku změny klimatu, znečištění, úbytku biologické rozmanitosti a využívání přírodních zdrojů. Jsou zde popsány čtyři zásady, z nichž environmentální politika EU vychází, jakož i nejdůležitější aspekty politického rámce. Na závěr je objasněna úloha Evropského parlamentu při utváření právních předpisů a politik v oblasti životního prostředí.

## PRÁVNÍ ZÁKLAD

— Odpovědnost EU za politiku v oblasti životního prostředí je stanovena v článku 11 a článcích 191 až 193 **Smlouvy o fungování Evropské unie**. EU má pravomoc konat v oblastech, jako je znečištění ovzduší a vody, nakládání s odpady a změna klimatu.

## VZNIK A VÝVOJ POLITIKY EU V OBLASTI ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

Rok 1972 byl důležitým rokem pro politiku v oblasti životního prostředí v mezinárodním měřítku. Ve Stockholmu se konala **první konference OSN o lidském prostředí**, na níž byly přijaty zásady řádného řízení životního prostředí. V témže roce Rada Evropských společenství prohlásila, že vedle hospodářských politik je třeba definovat i politiku Společenství v oblasti životního prostředí. Na svém **pařížském summitu** v roce 1972 Rada vyzvala k přijetí akčního programu na ochranu a zlepšení stavu životního prostředí a pro boj proti znečištění.

V následujících desetiletích došlo ke změnám zakládajících smluv, které posílily odhodlání EU v oblasti ochrany životního prostředí.

— V roce 1987 se **Jednotným evropským aktem** zavedl nový oddíl Smlouvy týkající se životního prostředí. Ten poskytl první právní základ pro environmentální politiku, která měla za cíl zachovat kvalitu životního prostředí, chránit lidské zdraví a zajistit rozumné využívání přírodních zdrojů.

— V roce 1993 se na základě **Maastrichtské smlouvy** stalo životní prostředí oficiální oblastí politiky EU. Evropský parlament získal v environmentální politice větší slovo, neboť k přijetí nových právních předpisů je nyní zapotřebí, aby je schválil Evropský parlament i Rada Evropské unie (viz „Úloha Evropského parlamentu“ níže). Další významnou změnou bylo, že se v mnoha oblastech politiky začalo v Radě Evropské unie ve větší míře využívat hlasování „kvalifikovanou většinou“. To znamená, že přijímání environmentálních i jiných právních předpisů je snazší, protože již není třeba souhlas všech zemí EU. V současné době představuje kvalifikovanou většinu nejméně 15 z 27 zemí, přičemž země, které hlasují pro, musí zastupovat nejméně 65 % obyvatelstva EU. Maastrichtská smlouva kromě toho naléhavě vyzvala členské státy, aby posuzovaly svůj dopad na životní prostředí a dodržovaly zásadu udržitelného růstu.

— **Amsterodamskou smlouvou** se v roce 1999 zavedla povinnost začlenit ochranu životního prostředí do všech odvětvových politik EU s cílem podpořit udržitelný rozvoj.

— V roce 2007 byla **Lisabonskou smlouvou** zařazena změna klimatu a udržitelný rozvoj mezi prioritní oblasti. Touto smlouvou rovněž EU získala právní subjektivitu, což znamená, že má pravomoc uzavírat mezinárodní dohody.

Politika EU v oblasti životního prostředí se vyvíjela v kontextu mezinárodních iniciativ, jako byl přelomový **Summit Země v roce 1992 v Rio de Janeiru**. Jeho výsledkem bylo několik významných deklarací a úmluv, včetně Deklarace z Ria, **Rámcové úmluvy Organizace spojených národů o změně klimatu** a **Úmluvy o biologické rozmanitosti**.

## OBECNÉ ZÁSADY POLITIKY EU V OBLASTI ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

Politika EU v oblasti životního prostředí je založena na čtyřech zásadách:

— **předběžná opatrnost**: pokud by nějaké opatření nebo politika mohly poškodit životní prostředí nebo veřejné zdraví a panuje-li vědecká nejistota ohledně jejich následků, nemělo by se toto opatření nebo tato politika uplatňovat, dokud nebudou předloženy další důkazy,

— **prevence**: měla by se přijímat opatření, která předvídají možné škody na životním prostředí a předcházejí jim, tak aby se zabránilo poškození životního prostředí namísto pouhé reakce na něj,

— **náprava znečištění u zdroje**: pokud již ke škodě na životním prostředí došlo, jsou znečišťovatelé povinni přijmout v místě vzniku příslušná nápravná opatření,

— **„znečišťovatel platí“**: dojde-li k poškození životního prostředí, měli by náklady na jeho nápravu nést dotyční znečišťovatelé.

## POLITICKÝ RÁMEC

V této kapitole se popisuje obecný rámec, na jehož základě se politika v oblasti životního prostředí vyvíjí a uskutečňuje. Konkrétním politikám a právním předpisům se podrobněji věnují informativní přehledy týkající se těchto oblastí (boj proti změně klimatu, ochrana vod, znečištění ovzduší atd.).

### A. Akční programy pro životní prostředí

Akční programy pro životní prostředí stanovují hlavní zásady a cíle politiky EU v oblasti životního prostředí na několik let. Evropská komise je vyhlašuje od roku 1973. Poslední z nich, osmý akční program pro životní prostředí, vstoupil v platnost v květnu 2022. Jedná se o právně dohodnutou agendu pro environmentální politiku EU do konce roku 2030.

Osmý akční program pro životní prostředí má šest priorit:

— dosažení cíle snížit emise skleníkových plynů do roku 2030 o 55 % (oproti úrovním z roku 1990) a dosažení klimatické neutrality do roku 2050,

— posílení schopnosti EU přizpůsobit se změně klimatu, zvýšení její odolnosti a snížení její zranitelnosti vůči dopadům změny klimatu,

— přechod k modelu hospodářského růstu, který se zaměřuje na regeneraci a udržitelnost, a urychlení přechodu na oběhové hospodářství, v němž se výrobky, materiály a zdroje namísto likvidace opětovně využívají, opravují, repasují nebo recyklují,

— úsilí o nulové znečištění životního prostředí včetně ovzduší, vody a půdy a ochrana zdraví a blahobytu obyvatel EU,

— ochrana, zachování a obnova biologické rozmanitosti a podpora přírodního kapitálu – vzduchu, vody, půdy, lesa a sladkovodních, mokřadních a mořských ekosystémů,

— snížení negativních dopadů výroby a spotřeby na životní prostředí a klima (zejména v oblasti energetiky, průmyslu, budov a infrastruktury a v rámci mobility a potravinového systému).

Tyto priority vycházejí z cílů v oblasti životního prostředí a klimatu Zelené dohody pro Evropu, což je strategie, která byla zahájena v roce 2019 s cílem přeměnit EU v čistou a konkurenceschopnou ekonomiku účinně využívající zdroje.

## B. Meziodvětvové iniciativy

### 1. Udržitelný rozvoj

EU poprvé zavedla strategii udržitelného rozvoje v roce 2001. V roce 2015 OSN přijala **Agendu pro udržitelný rozvoj 2030**, která obsahovala 17 cílů udržitelného rozvoje a 169 souvisejících cílů. EU se zavázala k provádění této agendy a k tomu, že cíle udržitelného rozvoje začlení mezi své politické priority. Udržitelný rozvoj je společným cílem mnoha politik EU, která se stala světovým lídrem při plnění cílů udržitelného rozvoje.

### 2. Dekarbonizace

V souladu se Zelenou dohodou pro Evropu chce být EU do roku 2050 klimaticky neutrální. Evropský právní rámec pro klima, který byl přijat v roce 2021, promítá tento cíl do právních předpisů tím, že stanoví celounijní právně závazný cíl, kterým je dosažení klimatické neutrality nebo nulových čistých emisí skleníkových plynů do roku 2050. Tento právní rámec má zajistit, aby tento cíl podporovaly všechny politiky EU a aby k jeho dosažení stejnou měrou přispívaly všechny sektory hospodářství a společnosti.

Jako mezikrok k dosažení cíle pro rok 2050 si EU stanovila za cíl, že do roku 2030 sníží čisté emise skleníkových plynů alespoň o 55 % a do roku 2040 o 90 % ve srovnání s úrovněmi z roku 1990 (bližší informace viz 2.4.2).

V roce 2023 přijala EU balíček právních předpisů „Fit for 55“, kterým zrevidovala politické nástroje (například systém obchodování s emisemi) tak, aby pomohla všem odvětvím ekonomiky splnit cíl pro rok 2030.

V únoru 2025 byla v rámci Zelené dohody pro Evropu předložena Dohoda o čistém průmyslu. Jejím cílem je učinit z EU světového lídra ve vývoji čistých technologií a snižování emisí uhlíku a proměnit tak dekarbonizaci v hnací sílu růstu.

### 3. Biologická rozmanitost

EU je smluvní stranou Úmluvy OSN o biologické rozmanitosti z roku 1992, což je nejdůležitější mezinárodní dohoda o biodiverzitě. EU a její členské státy dodržují své závazky prostřednictvím strategií v oblasti biologické rozmanitosti. Nejnovější

strategie v této oblasti byla zveřejněna v roce 2020 jako součást Zelené dohody pro Evropu a vztahuje se na období do roku 2030. Jedná se o komplexní, ambiciózní a dlouhodobý plán na ochranu přírody a zvýšení kvality ekosystémů. Zahrnuje závazek EU a jejích členských států provést do roku 2030 více než 100 opatření. Do roku 2025 byla dokončena více než polovina z nich. Pokrok v jejich provádění lze sledovat prostřednictvím nástroje Evropské komise pro sledování opatření strategie v oblasti biologické rozmanitosti.

V červnu 2024 bylo přijato nařízení o obnově přírody. Jeho cílem je do roku 2030 obnovit alespoň 30 % pevninských a mořských oblastí EU a do roku 2050 90 % všech ekosystémů, které vyžadují obnovu.

**4. Potravinové systémy**

V rámci Zelené dohody pro Evropu představila Evropská komise v květnu 2020 strategii „Od zemědělce ke spotřebiteli“, která má zajistit, aby potravinové systémy byly spravedlivé, zdravé a šetrné k životnímu prostředí.

Evropská komise ve své Vizi pro zemědělství a potraviny z roku 2025 zavazuje EU k tomu, aby v souladu s Agendou pro udržitelný rozvoj 2030 a cíli udržitelného rozvoje pokračovala ve spolupráci s klíčovými mezinárodními organizacemi na zajištění udržitelnosti globálních potravinových systémů.

**5. Nakládání s odpady**

V rámcové směrnici o odpadech z roku 2008 se vymezují klíčové pojmy, jako je odpad, recyklace a využití. Stanoví se v ní základní zásady, podle nichž je třeba nakládat s odpady tak, aby to neohrožovalo lidské zdraví ani životní prostředí a aby při tom nedocházelo k narušování nebo poškozování přírody a chráněných oblastí. V roce 2018 byla směrnice zrevidována s cílem aktualizovat pravidla pro nakládání s odpady a podpořit přechod na oběhové hospodářství. V říjnu 2025 vstoupila v platnost nová pravidla pro odpady, která mají zamezovat vzniku potravinového a textilního odpadu a snižovat jeho objem v celé EU (bližší informace viz 2.4.6).

**C. Mezinárodní spolupráce v oblasti životního prostředí**

EU hraje klíčovou úlohu v mezinárodních jednáních o životním prostředí. Podepsala řadu celosvětových, regionálních nebo subregionálních environmentálních dohod týkajících se oblastí, jako je ochrana přírody a biologické rozmanitosti, změna klimatu či znečištění ovzduší nebo vody, které překračují hranice států.

EU se podílela na vzniku několika významných dohod OSN přijatých v roce 2015, jako je Agenda pro udržitelný rozvoj 2030, Pařížská dohoda o změně klimatu a sendajský rámec pro snižování rizika katastrof. V témže roce se rovněž stala smluvní stranou Úmluvy o mezinárodním obchodu ohroženými druhy (CITES), čímž potvrdila, že je odhodlána zachovat biologickou rozmanitost a omezit nezákonný obchod s volně žijícími zvířaty a planě rostoucími rostlinami.

Kromě toho je EU jakožto smluvní strana Úmluvy o biologické rozmanitosti odhodlána rychle a v plné míře provést celosvětový rámec pro biologickou rozmanitost z Kchun-mingu a Montrealu z roku 2022, jehož cílem je do roku 2030 zastavit a zvrátit úbytek biologické rozmanitosti.

### D. Posuzování vlivů na životní prostředí a účast veřejnosti

Pravidla pro posuzování vlivů některých projektů, plánů a programů na životní prostředí před jejich schválením jsou stanovena ve dvou právních předpisech EU.

— Ve směrnici o posuzování vlivů na životní prostředí se vyžaduje posuzování environmentálního vlivu určitých projektů (soukromých či veřejných), jako je výstavba dálnic nebo letišť, které mohou mít významný vliv na životní prostředí.

— Podle směrnice o strategickém posuzování vlivů na životní prostředí se vyžaduje podobné posouzení u celé řady veřejných plánů a programů (např. v oblasti využití půdy, dopravy, energetiky, odpadů nebo zemědělství).

Zásadně důležité jsou konzultace s veřejností, přičemž právní předpisy EU zaručují občanům právo na:

— **zapojení** do rozhodování v oblasti životního prostředí,

— **přístup k informacím o životním prostředí**, které mají k dispozici veřejné orgány (např. o stavu životního prostředí nebo lidského zdraví, je-li stavem životního prostředí ovlivněno),

— **přístup ke spravedlnosti**, pokud byla předchozí dvě práva porušena.

### E. Provádění, prosazování a monitorování

Účinnost politiky EU v oblasti životního prostředí závisí především na tom, jak je na vnitrostátní, regionální a místní úrovni prováděna. Uplatňování a prosazování není vždy dokonalé. Proto je naprosto klíčové sledovat nejen stav životního prostředí, ale i úroveň provádění právních předpisů EU v oblasti životního prostředí.

V roce 1990 byla zřízena **Evropská agentura pro životní prostředí**, která má podporovat rozvoj, provádění a hodnocení politiky v oblasti životního prostředí. Agentura poskytuje údaje a analýzy činitelům s rozhodovací pravomocí a veřejnosti a vypracovává pětileté zprávy o stavu životního prostředí.

**Síť Evropské unie pro provádění a vymáhání práva v oblasti životního prostředí** (IMPEL) poskytuje tvůrcům politik, inspektorům životního prostředí a pracovníkům donucovacích orgánů platformu pro sdílení nápadů a osvědčených postupů.

Přezkum provádění právních předpisů v oblasti životního prostředí, který pravidelně uskutečňuje Evropská komise, je nástroj pro podávání zpráv, který má zlepšit provádění právních předpisů a politik EU v oblasti životního prostředí.

Nová směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí, která vstoupila v platnost v květnu 2024, se zaměřuje na činnosti, které porušují příslušné právní povinnosti. Patří mezi ně trestná činnost poškozující volně žijící a planě rostoucí druhy a poškozování stanovišť, nedovolená přeprava nebo ukládání odpadů, trestné činy v souvislosti se znečištěním a nezákonné obchodování s nebezpečnými látkami.

## ÚLOHA EVROPSKÉHO PARLAMENTU

Evropský parlament hraje významnou úlohu při utváření politiky v oblasti životního prostředí od jejího prvního návrhu v roce 1972. Pravomoci parlamentu byly posíleny Maastrichtskou smlouvou a od roku 1993 musí většinu právních předpisů, včetně těch

environmentálních, před jejich vstupem v platnost schválit Evropský parlament i Rada EU.

V posledním desetiletí se Parlament zabýval právními předpisy týkajícími se řady aspektů politiky v oblasti životního prostředí, zejména oběhového hospodářství a změny klimatu. To zahrnovalo mimo jiné ratifikaci Pařížské dohody a reformu systému EU pro obchodování s emisemi. Parlament rovněž stanovil pravidla pro odpady, baterie, vozidla s ukončenou životností, skládkování a emise související s využíváním půdy a vnitrostátní cíle pro snižování emisí skleníkových plynů.

Vedle toho se Parlament zapojil i do důležitých diskusí o návrzích Evropské komise týkajících se Zelené dohody pro Evropu a pomohl utvářet zejména evropský právní rámec pro klima a balíček „Fit for 55".

Mezi další témata, jimiž se Parlament zabývá, patří znečištění ovzduší, půdy a vody, nakládání s odpady, účinné využívání zdrojů a recyklace, nebezpečné látky, ochrana biologické rozmanitosti, udržitelná spotřeba a výroba, udržitelný rozvoj, obnova škod na životním prostředí a civilní ochrana.

Ve stávajícím volebním období (2024–2029) Parlament, a zejména jeho Výbor pro životní prostředí, klima a bezpečnost potravin, pracuje na uplatňování a plnění cílů Zelené dohody pro Evropu. Snaží se dosáhnout spravedlivého přechodu na ekologičtější hospodářství, které nikoho neopomíjí, a pomoci EU vyrovnat se s důsledky změny klimatu. Jednou z priorit programu je také zajištění bezpečnějších potravin v celé EU. Další důležité politiky se týkají oběhového hospodářství, biologické rozmanitosti, kvality ovzduší, vody a půdy a používání chemických látek a pesticidů.

Výbor Parlamentu pro životní prostředí, klima a bezpečnost potravin rovněž pracuje na zjednodušení opatření v oblasti životního prostředí v podobě souhrnného balíčku. Jedná se o soubor opatření navržených Evropskou komisí, která mají zefektivnit a zjednodušit právní předpisy v oblasti životního prostředí, snížit administrativní zátěž podniků a usnadnit podávání zpráv.

Tento informativní přehled zpracovala tematická sekce Evropského parlamentu pro transformaci, inovace a zdraví. Další informace k tomuto tématu naleznete na internetových stránkách Výboru pro životní prostředí, klima a bezpečnost potravin.

Judith BÜRGER
03/2026